

Ko te Kaitiakitanga (Guardianship)

Ngā Kaitiaki – he aha oti rātou, he aha anō ā rātou mahi?

He aha oti te kaitiaki?

Ko te kaitiaki o tētahi tamaiti, ko te tangata tērā kua hoatu ki a ia ngā mahi, ngā motika, ngā kawenga me ngā mana o te matua ina whāngai ana i taua tamaiti.

Ahako ko ngā mātua ngā kaitiaki o ā rātou tamariki, ka taea anō e ētahi atu te tū hei kaitiaki mō aua tamariki. Tērā kotahi neke atu ngā kaitiaki o tētahi tamaiti, ā, kei roto anō ko ōna mātua me te maha noa pea o ētahi atu. I ētahi wā anō, ka tū te Kōti ā-Whānau, te Kōti Matua rānei hei kaitiaki mō tētahi tamaiti.

Ngā mea haepapa o te kaitiakitanga

Uru ana ki ngā kawenga a te kaitiaki o tētahi tamaiti ko –

- te atawhai i te tamaiti **ia rā ia rā**. Ko tōna tikanga ko te āta tiaki kei te pai ngā āhuetanga katoa o ia rā e pā ana ki te orange o te tamaiti – hei tauira he kāinga haumaruru, whita hoki, he atawhai pono tae atu ki te whai whakaaro me ngā whakaritenga pai mō te kura. Heoi, kāore ēnei āhuetanga e pā hāngai ki te kaitiaki i whakaingoatia i te wira o tētahi matua.
- te whai wāhi ki te **tipu o te tamaiti ā pakeke noa**. Mā ētahi tikanga rerekē, i ngā wā rerekē o te ora o te tamaiti, āwhina ai ngā kaitiaki i te tamariki ki te hanga orange mō rātou ake, e ākona ai ia tōna ao me tōna ahurea, e whakahoahoa haere ai, e taea ai ōna whāinga, e mau ai āna raru, arā, ngā mea katoa o te pakeke haeretanga.
- he āwhina kia whakaritea aua **take nui** o te ora o te tamaiti. Kei roto anō ngā mea nui pēnei i –
 - te wāhi e noho ai ia
 - te kura e haere ai ia
 - ngā maimoatanga hauora nui
 - he ahurea aha, he reo aha, he momo karakia aha tōna
 - he huringa pea o tōna ingoa.

Ngā mātua hei kaitiaki

Ko te tikanga ko ngā mātua tokorua ngā kaitiaki

Ko te tikanga, ko te whaea me te matua tāne ngā kaitiaki tahi o te tamaiti. I te reo Pākehā, karangatia ai rāua ko ngā “natural guardians” o te tamaiti.

Heoi anō, ahakoa noho aunoa ai te **whaea** hei kaitiaki, ka noho kaitiaki anake te **matua tāne** ki te mea –

- i mārena rāua ko te whaea, i roto rānei rāua i te hononga ā-ture i tētahi wā mai o te hapūtanga tae noa te whānautanga o te tamaiti,
- tērā rānei, **nō mua** i te 1 o Hōngongoi 2005 te hapū me tēnei tamaiti, otirā i te noho hoki ia ki te whaea i te whānautanga o te tamaiti,
- tērā rānei, **nō** te 1 o Hōngongoi 2005 te hapū me tēnei tamaiti, **nō muri mai rānei**, otirā i te noho hoki ia ki te whaea i tētahi wā mai o te hapūtanga tae noa ki te whānautanga o te tamaiti,
- tērā rānei, i tuhia ki te tiwhikete whānautanga ko ia te matua o te tamaiti i te 1 o Hōngongoi 2005, i muri mai rānei.

Ka āhei anō te matua tāne te tono ki te Kōti ā-Whānau kia whakatūria ia hei kaitiaki. Ka meinga hoki e te Kōti hāunga ia ki te kāhore e pai mō te tamaiti.

Kia pēhea e mōhiotia ai te matua hei kaitiaki?

Ka taea e te matua tāne e noho ana hei kaitiaki ki tētahi tamaiti te tono ki te Kōti ā-Whānau kia whakaaetia ōkawatia ai tēnei āhuetanga mā te whakapuakanga kaitiakitanga mōna. Hei taurira, tērā ia e hiahia ki te pēnei ki te mea kua mawehe rāua ko te whaea, otirā kāore tērā e pīrangi kia whai wāhi ia ki te whāngaitanga o te tamaiti.

He aha ka tūpono ki te mea ka mawehe ngā mātua?

Kāore e mutu te kaitiakitanga o ngā mātua ki te mea noa ka mahue rāua, ka tīmata rānei te noho tahi me tētahi tahu hōu. E whakaae ana te Ture Tiaki Tamariki 2004, ehara te wehenga o ngā mātua i te mahuetanga o ngā tamariki. Noho tonu ngā mātua hei kaitiaki mō ngā tamariki pērā i mua. He mate nui nō te tamariki kia noho tonu ngā mātua tokorua hei wāhi nui o tō rātou ora.

Pēhea ki te mea e noho ana ngā tamariki ki te matua kotahi anake?

Ahakoa kei te matua kotahi anake te atawhaitanga ia rā ia rā o tētahi tamaiti, he kaitiaki tonu tērā matua, ā, haere tonu ana āna mea haepapa o te kaitiakitanga, arā, te ārahi i te whāngaitanga me te whanaketanga o tana tamaiti, te whai wāhi hoki ki ngā take whakataunga nui ōna.

Pēhea e tū ai hei Kaitiaki ētahi ehara i ngā matua?

Ka taea e ētahi atu ehara i ngā matua te tū hei kaitiaki mō tētahi tamaiti mā ēnei huarahi –

- āhei ai tētahi matua te whakaingoa i tētahi tangata hei kaitiaki i roto i tōna wira ki te mate ia. Mōhiotia ai tēnei tangata ko te **kaitiaki ā-wira**.
- ki te mea kua whai **tahu hōu** tētahi matua, ā, kua kotahi tau neke atu tāna āwhina tiaki i te tamaiti, ka āhei pea taua matua te whakatū i te tahu hōu hei kaitiaki mō te tamaiti. Otiā, hei runga anō tēnei i te tikanga mehemea ka pā ki a ia tētahi o ngā tikanga whakatiki o te Ture Tiaki Tamariki.
- ka taea e te Kōti ā-Whānau te whakatū i tētahi tangata hei kaitiaki mō te tamaiti. Mōhiotia ai ia ko te **kaitiaki nā te Kōti**.
- ka taea anō e te Kōti ā-Whānau, te Kōti Matua rānei te whakatū i a ia anō hei kaitiaki mō tētahi tamaiti. Mōhiotia ai tēnei ko te **kaitiakitanga o te Kōti**. Ko te tikanga ia, ka whakatūria e te Kōti ko Te Tari Āwhina i te Tamaiti, te Rangatahi, tae atu ki te Whānau hei māngai mōna i ngā take pēnei.

E whakamāramatia ana i raro nei ēnei momo kaitiakitanga rerekē:

Kaitiaki ā-wira

Āhei ai tētahi matua kaitiaki te whakaingoa i tētahi tangata hei kaitiaki mō tāna tamaiti ina mate ia. Ka taea tēnei e taua matua i roto i tōna wira, i roto rānei i tētahi tuhinga ā-ture (*deed*). Kia 20 neke atu rawa te pakeke o te kaitiaki ā-wira ina mate te matua.

Ki te mea kāore e pai tērā o ngā mātua, tētahi atu kaitiaki rānei, ki te tangata i whakatūria pēneitia hei kaitiaki, ka taea e rātou te inoi ki te Kōti ā-Whānau kia whakamutua tōna kaitiakitanga, kia whakatūria rānei he tangata kē ki tōna wāhi.

He aha te tikanga mahi a te kaitiaki ā-wira?

He āhua rite te mahi a te kaitiaki ā-wira ki tā tētahi atu kaitiaki, hāunga ia kāore i a ia te mahi ki te tiaki i te tamaiti ia rā, ia rā. Pērā i ētahi atu kaitiaki, kei ngā kaitiaki ā-wira hoki te wāhi nui ki te **whanaketanga whaiaro o te tamaiti**, te whai wāhi hoki ki ngā **take whakataunga nui** i te oranga o te tamaiti.

Ahakoia kāore he wāhi o te kaitiaki ā-wira ki te tiaki i te tamaiti ia rā, ia rā, ka taea e rātou te inoi ki te Kōti ā-Whānau kia whakatūria he **whakatau matuatanga** mō rātou, e riro ai i a rātou, e whāi wāhi ai rānei ki te tiaki i te tamaiti ia rā, ia rā. Mō ētahi atu pārongo, tirohia te puka whakamārama **Ngā Whakatau Matuatanga (Parenting Orders)**.

Ngā tahu hōu ka whakatūria hei Kaitiaki

Ki te mea kua whai tahu hōu tētahi matua, ā, kua kotahi tau neke atu tāna āwhina tiaki i te tamaiti ia rā, ia rā, ka āhei pea taua matua te whakaingoa i te tahu hōu hei kaitiaki mō te tamaiti. Otiia, hei runga anō tēnei i te āhuratanga mehemea ka pā ki a ia tētahi o ngā **tikanga whakatiki** o te Ture Tiaki Tamariki.

Ki te mea kei te ora tonu tērā o ngā mātua, kāti mā rāua tokorua e whakaae ki tēnei whakatūnga. Tērā tētahi puka motuhake mō tēnei whakatūnga.

Me āta titiro tētahi Kairēhita o te Kōti ā-Whānau kei te tika katoa te puka whakatūnga. Kia nā hoki ia kei te tika katoa ngā kōrero o roto, kua oti tōtika ngā mahinga pepa katoa, otiia kāore hoki he pānga o tētahi o ngā tikanga whakatiki. Hei tauira, kāore e taea te whakatū hei kaitiaki tētahi tahu hōu ki te mea i whai wāhi ia ki tētahi tautohetohe mō te tamariki i te Kōti ā-Whānau, ki te mea rānei kua whakaharaina ia mō tētahi momo hara o te tūkino tamariki.

Tērā pea kua mārena te matua rāua ko te tahu hōu, kei roto rānei i tētahi hononga ā-ture, kei te noho tahi noa rānei.

Mō ētahi atu pārongo, tirohia te puka whakamārama **Te Whakatū i te Tahu Hōu hei Kaitiaki (Parents Appointing New Partners as Guardians)**.

Ngā Kaitiaki nā te Kōti i whakatū

Ka taea anō tētahi tangata te tū hei kaitiaki ina whakaingoaia e te Kōti. Tērā pea he whanaunga tēnei tangata, hei tauira, he tipuna. Ka taea e te Kōti te whakatū he kaitiaki ina tonoa atu kia pērā, ina whakamutua rānei e te Kōti te kaitiakitanga o tētahi. Ka taea e ngā tāngata katoa te tono ki te Kōti kia whakatūria he kaitiaki. Tērā pea ko te kaitono te kaitiaki hōu, ko tētahi atu rānei.

Ka taea e te Kōti te whakaingoa he kaitiaki, he mea tāpiri ki ērā atu kaitiaki, he mea rānei ko ia “anake” te kaitiaki.

He aha tā te Kōti ina whakatūria ai he kaitiaki?

Tērā ētahi āhuratanga rerekē e whakatūria ai e te Kōti he kaitiaki – hei tauira, ki te mea kua mate tahi ngā mātua, ā, kīhai i whakaingoaia tētahi kaitiaki ā-wira, ki te mea rānei kei te mahi tētahi tangata hei kaitiaki mō tētahi tamaiti ahakoa ehara ia i te kaitiaki. Ka taea anō e te Kōti te whakatū tētahi tangata hei kaitiaki tamaiti mō tētahi kaupapa oti, mō tētahi wa oti rānei – hei tauira, ki te mea kāore e taea e tēnā matua, e tēnā rānei te tiaki i te tamaiti mō tētahi wā.

Ko te oranga o te tamaiti, ko ōna painga hoki ngā tino take ina whakatau ana te Kōti kia

whakaingoatia rānei he kaitiaki.

Ko te Kaitiakitanga o te Kōti

I ētahi wā ka whakatū te Kōti i a ia anō hei kaitiaki ā-ture mō tētahi tamaiti. Ko te tikanga ia ka whakatūria e te Kōti ko Te Tari Āwhina i te Tamaiti, te Rangatahi, tae atu ki te Whānau ki te tūranga kaitiaki hei **māngai** mō te Kōti.

Ko ētahi tāngata noa e āhei ana te tono ki te inoi kia whakaingoa te Kōti i a ia anō hei kaitiaki mō tētahi tamaiti. Kei roto o ēnei ko ngā mātua me ngā kaitiaki o te tamaiti; te tahu o tētahi matua (ahakoa kua mārena rānei, kei roto i tētahi hononga ā-tura, kei te noho tahi noa rānei) ki te mea kua whai wāhi ia ki te tiakitanga ia rā, ia ra o te tamaiti; ētahi atu mema o te whānau; te Tari Āwhina i te Tamaiti, te Rangatahi, tae atu ki te Whānau; ka taea rawa hoki e te tamaiti ake. Ko ngā tāngata kāore e āhei ana ki te tono pēnei, ka taea anō e rātou ina whakaae te Kōti.

Tā te tamaiti tirohanga ki te Kaitiakitanga

Ngā Kawenga a ngā Mātua, ngā Mana Motika a ngā Tamariki

E whakaae ana te Ture Tiaki Tamariki, ko te kaitiakitanga ko ngā **kawenga** a ngā mātua ki ā rātou tamariki tērā anō hoki ko tā rātou mana whakahaere i ngā tamariki. E whakaae ana hoki te Ture kei ngā tamariki ētahi **motika** tino hira anō.

E whakaae ana te ture, ina pakeke haere te tamariki, ka kaha haere rātou ki te whiriwhiri mea mā rātou. Huri haere hoki te mahi a te kaitiaki kia haere tahi ai me tēnei pikinga o te tikanga kawenga whaiaro o te tamaiti. Hei te mutunga, he kaitohutohu te kaitiaki, he hoa hei whakawhirinaki.

Te whakarongo ki ngā Tamariki

Pērā i ētahi atu, kei ngā tamariki te mana ki te whakapuaki i ō rātou whakaaro mō ngā mea e pā ana ki a rātou.

E whakaae ana te Ture ki tēnei mana. Ki te kore hoki e whakaae ngā mātua mahue ki te kura e haere ai tētahi tamaiti, hei tauira, ā, ka tonoa te Kōti ā-Whānau māna e whakatau tēnei tautohetohe, me hoatu ki te tamaiti rā anō te wāhi kia whakapuaki i ōna whakaaro. Me tātai anō e te Kōti ēnei whakaaro ina mea ana tōna whakataunga.

Ki te kore te Tamaiti e pai ki tētahi whakatau a tōna Kaitiaki, kia aha ia?

Ki te kore e pai te tamaiti 16 neke atu ōna tau, ki te whakatau a tōna kaitiaki, ōna kaitiaki rānei, mō tētahi take nui mōna, ka taea e ia te inoi ki te Kōti ā-Whānau māna e whakatau tēnei take.

Hei taurira, ki te mea kāhore i whakaae te kaitiaki kia mārena tētahi tamaiti, kia uru rānei ki tētahi hononga ā-ture, kia noho tahi rānei ki tētahi atu anō he tokorua taumau rāua, ka taea e te tamaiti te inoi i te Kōti ā-Whānau tōna whakaaetanga. Ka whakakāhore tā te Kōti whakatau i tā te kaitiaki.

Hei āwhea taea ai e te tamaiti te whakaaetia ā-turetia ai he tikanga maimoa ā-hauora?

Ina tae ki te tau 16, taea ana e te tamaiti te whiriwhiri mōna mēnā whakaaetia ana e ia he tikanga maimoa ā-hauora, he pokanga, he tikanga maimoa niho, he whāngainga toto rānei. Kei roto i tēnei mana **whakaae** ko te mana hoki **kia kua e whakaae**.

Te whakatahe

I runga i te ture, ka taea e te tama wahine te whakaae, te kore whakaae rānei ki te whakatahe ahakoa tōna pakeke.

He tautohetohe i waenganui o ngā Kaitiaki

Ki te kore ngā kaitiaki e whakaae tahi he aha te mea kia meatia?

I ētahi wā kāore ngā kaitiaki e whakaae tahi ki tētahi take e pā ana ki te whāngaitanga o te tamaiti. Ki te pēnā, e āhei ana rātou te inoi ki te Kōti ā-Whānau kia whakaritea he **kōrero tohutohu** kore utu mō rātou hei āwhina ki te whakarite i te tautohetohe.

Ki te kore te tohutohu e pai, ka taea e tēnā kaitiaki, e tēnā rānei, te tono ki te Kōti ā-Whānau māna te tautohetohe e whakatau.

Ka whakatau pēheatia ai e te Kōti te mea e aha ai?

Ko te oranga me ngā painga o te tamaiti ngā mea nui rawa ina whakatau ana te Kōti i te mea e aha ai. Me hoatu ki te tamaiti he wā tōtika hei whakapuaki i ōna whakaaro, ā, me tātai anō e te Kōti ēnei whakaaro ina mea ana tōna whakataunga.

Te mutunga o te Kaitiakitanga

Hei āhea mutu ai te kaitiakitanga?

Mutu ai te kaitiakitanga ina –

- tae atu te tamaiti ki te 18 o ngā tau,
- mārena rānei, ina uru ana ki tētahi hononga ā-ture, ina tīmata rānei te noho taumau noa ki tētahi tahu (ki te mea 16, 17 tau noa iho te tamaiti me whiwhi ia i te whakaaetanga ā-tuhi o tōna kaitiaki).

Tērā anō hoki e mutu ai te Kaitiakitanga i runga i te whakataua a te Kōti ā-Whānau –

- ka taea e te Kōti te whakamutu i tētahi tangata hei kaitiaki, ahakoa he matua, he kaitiaki ā-wira, he kaitiaki rānei nā te Kōti tonu i whakatū,
- ki te mea i whakatūria e te Kōti tētahi tangata hei kaitiaki mō tētahi wā oti, mō tētahi kaupapa oti rānei, ka mutu tāna kaitiakitanga ina mutu ai taua wā, ina tutuki ai rānei te kaupapa.

Hei āhea whakamutua ai ngā mātua hei kaitiaki?

Ka taea e te Kōti ā-Whānau te whakamutu i te kaitiakitanga o tētahi matua mō tāna tamaiti ki te mea **anake** –

- kāore ia e pīrangī ki te noho hei kaitiaki,
- tērā tētahi take nui pea kāore ia i tika hei kaitiaki.

Otiia, kia tika rawa mō te tamaiti te whakamutu i a rātou hei kaitiaki.

Ko wai mā ngā mea e āhei ana te tono ki te Kōti ā-Whānau ki te inoi kia whakamutua he kaitiaki?

Ko ētahi tāngata noa e āhei ana te tono ki te Kōti ki te inoi kia whakamutua tētahi hei kaitiaki mō tētahi tamaiti. Ko rātou ko –

- te tahu o tētahi matua o te tamaiti (ahakoa kua mārena rānei, kei roto i tētahi hononga ā-ture, kei te noho tahi noa rānei), ki te mea kua whai wāhi ia ki te tiakitanga ia rā, ia ra o te tamaiti
- he tipuna, kōkā, matua kēkē rānei o te tamaiti, me ētahi atu mema o te whānau,
- he tuakana o te tamaiti, tāne, wahine rānei, tae atu ki ngā mea hāwhe.

Ko ngā tāngata kāore e āhei ana ki te tono pēnei, ka taea anō e rātou ina whakaae te Kōti.

Kei te hiahia koe i ētahi atu pārongo, tohutohu rānei?

Mō ētahi atu pārongo, tohutohu rānei e pā ana ki te Kaitiakitanga, tirohia te pae tukutuku a te Kōti ā-Whānau (www.justice.govt.nz/family), whakapā rānei ki tētahi rōia ā-whānau (www.familylaw.org.nz), ki tētahi pokapū hapori ā-ture, i te tari tino tūtata rānei o te Kōti ā-Whānau.

Te āwhina ā-ture

Ko te tangata e hiahia ana i tētahi rōia, engari kāore āna moni hei utu, tērā ia e tika ai mō te **āwhina ā-ture**. Ko te wā tēnei e utua ai e te Kāwanatanga he wāhanga, te katoa rānei, o ngā utu rōia (i ētahi wā tērā e hiahia pea kia whakahokia e koe ētahi o aua moni, te katoa rānei).

Ka taea e koe he pārongo mō te āwhina ā-ture mā te –

- whakapā ki te tari o te Pokapū Ratonga ā-Ture (tirohia ngā whārangi kahurangi a ngā whakahaere a te Kāwanatanga kei mua o te puka nama waea)
- haere ki te pae tukutuku o te Pokapū Ratonga ā-Ture | www.lsa.govt.nz,
- haere ki te kite i tētahi rōia me te matapaki tahi me ia te āwhina ā-ture.

Kei te wātea atu te āwhina ā-ture mō ngā take katoa o te Kōti ā-Whānau, hāunga ia te whakakāhoretanga mārenatanga (te tokorau).

www.justice.govt.nz/family

Haratua 2006